

ПІДКОВИК ПІВДЕННИЙ — *RHINOLOPHUS EURYALE*

Номенклатура

Повна наукова назва виду: *Rhinolophus euryale* Blasius, 1853. Інші наукові назви: немає. Інші поширені українські назви: підковоніс південний.

Ряд Кажани — Vespertilioniformes Za g. (syn. Chiroptera Blumenbach, 1779)

Родина Підковикові — Rhinolophidae Gray, 1825

Рід Підковики — *Rhinolophus* Lacépède, 1799.

Таксономічна характеристика

Один з 50–70 видів роду *Rhinolophus* (Стрелков 1981), один з трьох видів роду в Україні (Загороднюк 1998а). Відноситься до групи "*ferrumequinum*", що обіймає великого та "середніх" підковиків і протиставляється групі "*hipposideros*" (Загороднюк 1998а). Можливість знахідки виду в Криму висловлена Браунером (1911) та Стрелковим (1963), однак у спеціальних оглядах фауни України вид не згадують (Абеленцев і Попов 1956; Корнеєв 1965; Константинов та ін. 1976; Бескаравайний 1988). Єдиний екземпляр цього виду виявлений у зборах кажанів з Карадагу (Zagorodniuk 1999).

Біологічна характеристика

Морфологічно близький до *Rhinolophus ferrumequinum* (Загороднюк 1998b). Як і інші підковики, цей вид є осілим видом і здійснює лише локальні міграції. Характерно утворення нечисельних зимівельних та літніх скупчень, у більшості випадків – в колоніях довгокрильців (напр., Кузякін 1965) або в мішаних скупченнях довгокрильців та інших підковиків (Hogasek et al. 1995). Живляться різними групами літаючих комах — нічними метеликами та двокрилими. Народжують раз на рік лише одне маля (Кузякін 1965).

Оцінка стану та чисельності популяцій

Загальна частка підковиків становить 20 % від всіх зібраних з теренів України кажанів (Загороднюк і Ткач 1996), однак лише 0,1 % припадає на *R. cf. euryale*

(Zagorodniuk 1999). Враховуючи загальну тенденцію до скорочення чисельності підковиків в Європі (Roer 1984 та ін.), можна вважати, що це стосується в першу чергу їх маргінальних популяцій, якими, зокрема, є причорноморські поселення. Не виключено, що вид став відомим у складі нашої фауни в час, коли руйнація печерних угруповань досягла максимуму і популяції підковиків увійшли в депресію разом з іншими типово печерними видами, зокрема, довгокрильцями (*Miniopterus*)¹.

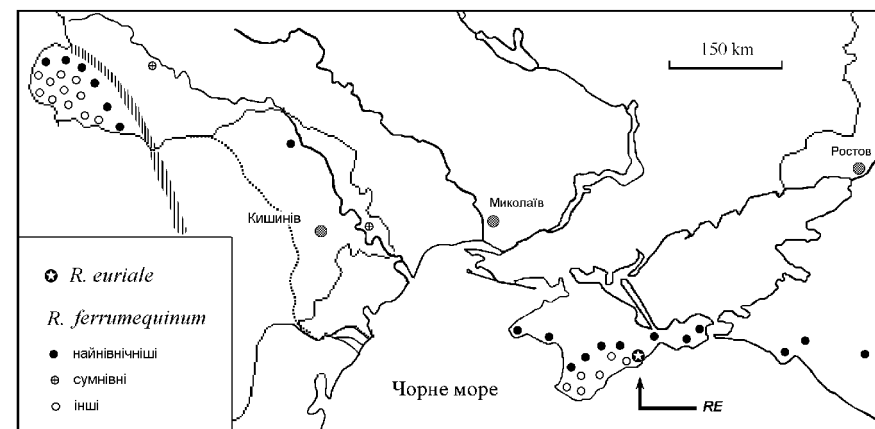

Рис. 1. Географічне поширення підковиків групи "*ferrumequinum*" у Східній Європі. Залиті знаки – найпівнічніші знахідки *R. ferrumequinum*; зірочка — знахідка *R. cf. euryale* (за: Zagorodniuk 1999, зі змінами).

Географічне поширення

Ареалу виду охоплює Середземномор'я (південну Європу, північну Африку та Малу Азію). Найближчі до України поселення виявлені на Західному Кавказі та в печерах Південних Карпат і Панонії (Кузякін 1965; Стрелков 1976; Hogasek et al. 1995 та ін.). Єдиний екземпляр, ідентифікований як *R. cf. euryale*, виявлений у зборах з приморського гроту Кажанова щілина, що у Карадазькому заповіднику (збори М. Бескаравайного, 1988 р.: Zagorodniuk 1998а). Ця знахідка є одним з найпівденних місцезнаходжень підковиків в Україні (рис. 1) і найближчою до відомих західнокавказьких поселень виду (Сухумі). Можливі знахідки виду на Закарпатті не підтверджені результатами перевизначення колекційних матеріалів (Zagorodniuk 1999).

¹ Їх поселення зникли в Криму на початку 50-х, а в Закарпатті — в кінці 80-х рр.

Категорія охорони в Україні

Вид включено додаток 2 до Бернської конвенції (Конвенція... 1998), але не включено до Червоної книги України. У проєкті Червоної книги хребетних Європи (RDBEV 1997) цей вид з категорією "VU" має в переліку країн, що входять в його ареал, Україну². Як представник рідкісного в Україні роду, вид повинен отримати загальну для *Rhinolophus* охоронну категорію "VU" (vulnerable, за новими критеріями IUCN, 1994).

Зміни стану популяцій та фактори вразливості

Чисельність виду в Причорномор'ї та суміжних районах Кавказу і Європи є невисокою. Найзагрозливішим фактором є деградація печерних угруповань через освоєння печер людьми. Невипадковий збіг поселень цього виду з довгокрильцями (Кузякін 1965 та ін.) може свідчити про певний зв'язок між зникненням в Україні довгокрильців та відсутністю у зборах *R. euryale*.

Утримання і розведення у неволі

Підковики — мало досліджена в штучних умовах група. Досвід роботи автора з підковиками малими свідчить про їх високу чутливість до всіх форм непокоєння (огляд, перенесення), що часто веде до їх загибелі. Понад місяць 50 підковиків утримували у відділі морфології ІЗУАН у великих клітках з марлевым верхом (до якого ті чіплялись) або вільно у приміщенні (воду кажани пили з тарілки на льоту) (І. Ковальова та Н. Жукова, особ. повідомл.).

Заходи охорони і рекомендації щодо збереження

Охорона підковика південного можлива лише за трьох умов: пошуку місць його оселення (насамперед, у Криму), реалізація програм щодо відновлення українських популяцій довгокрильця, з яким вид має спільні сідала, регламентації усіх форм використання печер і гротів.

Прогалини у знаннях про вид в Україні

Для пошуку виду в Україні необхідні детальні обстеження печер кримського південнобережжя. Важливим є збір та аналіз залишків підковиків з печерних відкладів Криму і Закарпаття, що дозволило б з'ясувати темпи і напрямки історичних змін фаун [Такі дослідження дають прямі дані щодо вікових змін фауни (Horacek 1995), відрізняючи природні процеси від антропогенних].

² Варто зауважити, що ситуація з підковиком малим — зворотна, що не виключає подвійну помилку в результаті обробки списків фауни різних країн.

Цитована література

- Абелсцев В. І., Попов Б. М. Ряд рукокрилі або кажани – Chiroptera / Фауна України Ссавці. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. – том 1, вип. 1. – С. 229–446.
- Бескаравайный М. М. Современное состояние фауны рукокрылых Карадага (Крым) // Рукокрылые (морфология экология эволюция паразиты охрана). – Киев : Наук думка 1988. – С. 113–116.
- Браунер А. Летучие мыши Крыма // Зап. Крымск о-ва естествоисп и любит. природы – 1911. – N 1. – С. 1–13.
- Загороднюк І. Систематичний огляд кажанів Східної Європи // Європейська ніч кажанів '98 в Україні – Київ, 1998а. – С. 32–48. – (ПраціТеріологічноїшколи, вип. 1).
- Загороднюк І. Полівиди кажанів СхідноїЄвропи та їх діагностика// Європейськийніч кажанів '98 в Україні – Київ, 1998b. –С. 56–65. – (ПраціТеріологічноїшколи, вип. 1).
- Загороднюк І. В., Ткач В. В. Сучасний стан фауни та історичні зміни чисельності кажанів (Chiroptera) на території України// ДоповідіНАН України – 1996. – N 5. –С. 136–142.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). – Київ : Міністерства України, 1998. – 76с.
- Константинов А. И., Вишнев Ф. Н., Дулицкий А. И. Современное состояние фауны рукокрылых Крыма // Зоол. журн. – 1976. – том 55, вып. 6. – С. 885–893.
- Корнєв О. П. Визначник звірів УРСР. Вид. друге – Київ : Рад. школа 1965. – 236с.
- Кузякин А. П. Отряд рукокрылые Ordo Chiroptera // Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. – Москва : Просвещение 1965. – С. 79–116 (+ карти у додатку на С. 15–27).
- Стрелков П. П. Отряд Chiroptera – Рукокрылые / Громов И. М., Гуреев А. А., Новиков Г. А. и др. Млекопитающие фауны СССР. – Москва Ленинград : Изд-во АН СССР, 1963. – Часть 1. – С. 122–218.
- Стрелков П. П. Редкие виды летучих мышей фауны СССР и их охрана // Редкие млекопитающие фауны СССР. – Москва : Наука, 1976. – С. 50–66.
- Стрелков П. П. Отряд Chiroptera Blumenbach, 1779 – рукокрылые // Каталог млекопитающих СССР (плиоцен-современность) / Под ред. И. М. Громова Г. И. Барановой – Ленинград : Наука, 1981. – С. 31–53.
- Horacek I. K formovani stredoevropske netopyri fauny // Netopiere. – Bystrica: Skup. Ochr. Netopierov, 1995. – 1. – P. 93–98.
- Horacek I., Hanak V., Zima J., Cerveny J. K netopyri faune Slovenska. 1. Letni nalezy 1979–1992 // Netopiere. – Bystrica: Skup. Ochr. Netopierov, 1995. – 1. – P. 39–54.
- IUCN Red List Categories prepared by IUCN species survival commission. – Gland : The World Conservation Union, 1994. – 21 p.
- [RDBEV] Red data book of European vertebrates. – Strasbourg, 1997. – 154 p. – (Final draft for review: November 28, 1997).
- Roer H. Zur Beestandssituation von Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774) und Rhinolophus hipposideros (Bechstein, 1800) (Chiroptera) im westlichen Mitteleuropa // Myotis. – 1984. – 21–22 (1983–1984). – S. 122–131.
- Zagorodniuk I. V. Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats (Rhinolophidae, Mammalia) from the Eastern Europe // Acta zool. cracov. – 1999. – 42. – (in press).